

ПРОБЛЕМА ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ВІТЧИЗНЯНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Світлана Литвиненко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Анотація:

У статті наводяться погляди науковців минулого й сьогодення на сутність естетичного виховання студентів. Відповідно до цих поглядів естетичне виховання є цілеспрямованим процесом формування творчої особистості, здатної сприймати, відчувати, оцінювати прекрасне й створювати художні цінності. Ефективними засобами естетичного виховання при цьому визнаються живопис, література, музика й архітектура. Автор доводить, що формування естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей вітчизняних вишів у другій половині ХХ століття було ефективним тоді, коли естетичне виховання ставало складником комплексу всієї навчально-виховної роботи вишів і реалізовувалося в процесі цілеспрямованого науково-педагогічного керівництва.

Ключові слова:

естетичне виховання;
естетичовна культура;
гуманітарні спеціальності;
вітчизняні виші.

Аннотация:

Литвиненко Светлана. Проблема эстетического воспитания студентов гуманитарных специальностей в отечественных высших учебных заведениях во второй половине ХХ столетия.

В статье раскрываются взгляды ученых на суть проблемы эстетического воспитания, под которым исследователи прошлых веков и современности понимают целенаправленный процесс формирования творческой личности, способной воспринимать, чувствовать, оценивать прекрасное и создавать художественные ценности. Живопись, литература, музыка, архитектура являются эффективными средствами эстетического воспитания. Автор доказывает, что формирование эстетической культуры студентов гуманитарных специальностей отечественных вузов во второй половине ХХ века было эффективным лишь тогда, когда эстетическое воспитание становилось частью комплекса всей учебно-воспитательной работы вуза и реализовывалось в процессе целенаправленного научно-педагогического руководства.

Ключевые слова:

эстетическое воспитание;
культура; гуманитарные специальности;
отечественные вузы.

Resume:

Lytvynenko Svitlana. Problem of aesthetic education of humanitarian specialties students in national institutions of higher education in the second part of the 20th century.

The present article deals with the scientific views of a problem of aesthetic education of students. Aesthetic education is understood in scientific views of past and present as a goal-oriented process of creative personality's formation who is able to perceive, to feel, to estimate the beautiful and create artistic values. Painting, literature, music, architecture are effective means of aesthetic education. It is found out that the formation of aesthetic culture of humanitarian specialties students in National Institutions of Higher Education in the second part of the twentieth century can be effected only if the aesthetic education is included into the complex of the whole scientific-educational work in National Institutions of Higher Education and is realized within a framework of goal-oriented scientific-pedagogical management.

Key words:

aesthetic education, aesthetic culture, humanitarian specialties, National Institutions of Higher Education.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства спостерігається тенденція переходу до гуманістичної освіти, основою якої є набуття, збереження й трансляція духовних особистісних цінностей. Метою навчання в цьому контексті має стати послідовна реалізація гуманістичного принципу – дбайливе ставлення до внутрішнього світу, інтересів і потреб людини, збагачення її духовного потенціалу. Актуальність дослідження зумовлена тим, що всебічний гармонійний розвиток особистості не уявляється без естетичного виховання, що передбачає формування в неї почуття прекрасного й уміння жити за законами духовної краси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливо підкреслити, що проблемі формування естетичної культури особистості традиційно приділялося й приділяється багато уваги з боку філософів, суспільних діячів і науковців. Актуальні для сьогодення ідеї в цьому плані висловлювали, зокрема, старогрецькі мислителі (Сократ, Платон та ін.), візантійський оратор Іоанн Златоуст, великий князь київський Володимир Мономах, церковний діяч і педагог XVII ст. Єпіфаній Славинецький, український філософ і педагог XVIII ст. Г. Сковорода, сучасний вчений-педагог,

академік О. Новиков та ін. На необхідності естетичного виховання молоді наголошували такі відомі педагоги, як К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін. Різні аспекти естетичного виховання особистості в сучасних умовах розглядали у своїх працях С. Лисенкова, О. Коваль, Ю. Боров, Я. Пономарьов, І. Зязюн та ін.

У вітчизняних дисертаційних роботах із педагогіки, присвячених порушеній у статті проблемі, висвітлювалися такі питання, як: розвиток теорії та практики естетичного виховання школярів в Україні (Т. Тюльпа); формування естетичної культури особистості в науково-педагогічній та творчій спадщині Я. А. Мамонтова (А. Соколова); формування естетичних цінностей старшокласників засобами української народної педагогіки (О. Прокопова); формування естетичного смаку у студентів вищих навчальних закладів засобами іноземної мови (Т. Бабенко); формування естетичної культури студентів засобами музичної субкультури (В. Біруля); формування морально-естетичного ідеалу студентів вищих технічних навчальних закладів засобами дисциплін гуманітарного циклу (О. Лужкова).

Фахівці у сфері естетичного виховання, зокрема П. Белозерцев, В. Меньшиков, В. Кларін, Л. Маленкова й Т. Петракова, наголошують на необхідності відродження духовно-моральної та естетичної культури молоді.

Незважаючи на вагомий внесок науковців у дослідження окресленої нами проблеми, аналіз наукової літератури дає змогу твердити, що в історико-педагогічному контексті проблема естетичного виховання студентів гуманітарних спеціальностей у вітчизняних вишах у другій половині ХХ століття комплексно не досліджувалась. Однак саме в цей історичний період були сформульовані актуальні для сьогодення теоретичні положення й накопичено ціннісний практичний педагогічний досвід, що зумовлює доцільність їх творчого використання у виховному процесі сучасного вищого навчального закладу.

Аналіз результатів теоретичних напрацювань науковців і досвіду вітчизняних вищих навчальних закладів дав змогу нам виявити в сучасній педагогічній науці такі протиріччя:

- між наявними перспективами використання теоретичних ідей минулого, пов'язаних з естетичним вихованням особистості, й недооцінкою значущості цих ідей сучасними науковцями;

- між накопиченим у другій половині ХХ ст. ціннісним досвідом естетичного виховання студентів гуманітарних спеціальностей у вітчизняних вишах і недостатнім його використанням на практиці.

Формулювання цілей статті. Метою цієї статті є теоретичне обґрунтування сутності естетичного виховання студентів гуманітарних спеціальностей у вітчизняних вищих навчальних закладах ХХ століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Естетичне виховання відіграє важливу роль у виховній роботі вишу. Естетичне виховання являє собою цілеспрямований процес формування творчої особистості, яка здатна сприймати, відчувати, оцінювати прекрасне й створювати художні цінності. Краса – це об'єктивна сукупність моральних якостей і фізичних рис якого-небудь суб'єкта, здатна викликати позитивні емоції, що виражаються в естетичному замилюванні й ширій симпатії. Живопис, література, музика, архітектура є ефективними засобами естетичного виховання. У процесі естетичного виховання необхідно постійно зважати на два головні завдання: 1) ураховувати об'єктивні вимоги суспільства, держави щодо всебічного й гармонійного розвитку особистості, що відбувається при використанні масових форм виховної роботи; 2) ураховувати специфіку духовного світу окремої людини, що полягає в її винятковості, у її внутрішньому автономному світі й індивідуальних переживаннях, зумовлених впливом прекрасного, трагічного, комічного чи потворного.

Естетичне виховання студентів гуманітарних спеціальностей передбачає використання духовно-

культурного потенціалу всіх навчальних дисциплін, які вивчаються у виші. Кожен семінар чи лекція має естетичний потенціал. Цьому слугують і творчий підхід до виконання пізнавального завдання, виразність слів викладача та студентів, добір і оформлення наочного й роздаткового матеріалу тощо.

Провідне місце в естетичному вихованні студентів належить дисциплінам соціально-гуманітарного циклу, зокрема естетиці – науці про загальні закономірності художнього осмислення дійсності людиною, про сутність і форми відображення дійсності й перетворення життя за законами краси, про роль мистецтва в розвитку суспільства.

У процесі естетичного виховання формуються естетична свідомість та естетична поведінка. Естетична свідомість – це форма суспільної свідомості, що реалізується як художньо-емоційне освоєння дійсності через естетичні почуття, переживання, оцінки, смаки, ідеали й виражається в мистецькій творчості та естетичних поглядах; її компонентами є естетичні почуття, естетичний смак, естетичний ідеал.

Естетична свідомість зумовлює естетичну поведінку. Ознаками такої поведінки є гарні вчинки, дії, охайність в одязі, красива постава, манери, вміння триматися невимушено (природно), культурно й естетично виявляти свої емоції.

Естетичний вплив на студентів має бути плановим, цілеспрямованим і здійснюватися щоденно. Оскільки для студентів навчання є їх безпосередньою трудовою діяльністю, то необхідно розкривати красу праці, виховувати естетичне ставлення до неї. Вищий навчальний заклад не може нехтувати потребою створення сприятливих естетичних умов для навчання: відповідного естетичного оформлення аудиторій, лабораторій, бібліотек, читальних залів тощо.

Формування естетичних смаків залежить і від умов проживання в гуртожитках (багато студентів проживає в них п'ять років), тому слід подбати про елементи естетизації побуту в них. Невипадково в навчально-виховних закладах, якими керував А. Макаренко, завжди була ідеальна чистота [5].

Неабиякі можливості естетичного виховання студентів закладені в різних формах позааудиторної виховної роботи: бесідах на естетичні теми, лекціях, концертах, дискусійних клубах, театралізованих виступах, художніх конференціях, бесідах і дебатах.

Сильним засобом впливу на розум і сприйняття людини є мистецтво. Література, спів, музика сприяють розвитку навичок творчого самовияву студентів, здатності до імпровізації, вміння співвідносити власні художні уподобання з жанровими закономірностями, стильовими ознаками. Тому у вищих навчальних закладах важливо розвивати художню самодіяльність, організовувати походи до музеїв, театрів, кіно, зустрічі з художниками, письменниками тощо.

Формування справжніх естетико-духовних цінностей студентської молоді неможливе

без глибокого усвідомлення ними національних основ культури, зокрема народної пісні, творчості українських композиторів-класиків. Надзвичайно важливим є цілісний підхід до засвоєння ними національної культури: вивчення історії, оволодіння естетичним багатством мови, увага до краси рідного краю. Одним з найсильніших факторів стихійного естетичного впливу в системі естетичного виховання є природа. Цей вплив посилюється за умови, що він організований і скерований викладачем.

Естетичне виховання студентів здійснюється і через міжособистісний вплив (студентів на студентів, студентів і викладачів) у навчальному процесі й у позанавчальний час. Естетичне спілкування, яке передбачає елементарні естетичні навички поведінки, естетику взаємовідносин людей у праці, побуті, відпочинку, за умілої організації має потужну виховну силу. Формування естетичних відносин у навчальному закладі відбувається за участю викладачів і кураторів.

Ефективність естетичного виховання студентів значною мірою залежить від умілого використання педагогами різноманітних способів і засобів створення естетичних ситуацій, які передбачають оцінювання (ознайомлення з творами мистецтва та їх обговорення); використання естетичного потенціалу всіх навчальних дисциплін; упровадження естетичних елементів у структуру знань тощо.

Формування естетичної культури майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах залежить від багатьох факторів, серед яких є й негативні, як-от надання переваги технічним дисциплінам, у яких матеріальна культура протиставляється духовній. Це призводить до викривлення поняття самої духовної культури, виникнення її неповноцінних форм. Тому в тих навчальних закладах, де спостерігається це явище, необхідно надавати навчально-виховному процесу гуманістичного сенсу, гуманітаризувати свідомість студентів.

Небезпечним чинником є також і обмежений погляд на людину. Визначаючи мету й завдання підготовки спеціаліста у вищому навчальному закладі, слід зважати не лише на професіоналізм (знання, уміння й навички в галузі майбутньої спеціальності), а й на здатність майбутнього спеціаліста до духовного розвитку, духовної культури. Естетичне виховання має забезпечити погляд на людину як на цілісну, духовно багату істоту.

Безперечний вплив на студентів чинить духовна атмосфера, морально-психологічний клімат у навчальних закладах. Естетичне виховання повинно починатися з духовності, що має пронизувати всю систему міжособистісних стосунків у вищому навчальному закладі. Якщо ж у середовищі викладачів і адміністрації панують байдужість, формалізм, то жодні методи чи форми естетичного виховання не будуть дієвими.

В основу естетичної культури студентів філологічних спеціальностей покладено систему естетичних і художніх знань і умінь, які стають невіддільною характеристикою їх гармонійного загального та професійного розвитку. Безумовним складником естетичної культури студента є висока мовленнєва культура й емоційна забарвленість його мовлення. Оволодіння загальною естетичною культурою допомагає усвідомити сенс краси, і тоді відчуття прекрасного стає стимулом для пошуку позитивної діяльності й гармонії, злагоди з довкіллям. Естетичне виховання – це цілий комплекс заходів, які спираються на глибоко наукову основу й завдяки яким здійснюється систематична й цілеспрямована політика щодо розвитку естетичної, художньої культури. Естетичне виховання – це цілеспрямована діяльність [1].

Структура процесу естетичного виховання передбачає:

1. Оволодіння знаннями, нормами та правилами поведінки. Це перший етап входження в систему виховного впливу, на якому діють норми, правила, особливості життєвої поведінки. Людина стає членом певної соціальної системи (сім'ї, колективу), де вже діють певні правила, норми, яких їй доведеться дотримуватися.

2. Формування почуттів (стійких емоційних ставлень людини до явищ дійсності). Вони сприяють трансформації певних дій особистості зі сфери розумового сприйняття у сферу емоційних переживань, що робить їх стійкими, а також активізують психічні процеси в людині.

3. Формування вмінь і звичок поведінки. Формування вмінь (засвоєного способу виконання дій, що базується на сукупності набутих знань і навичок) і звичок (схильності людини до відносно усталених способів дій) потребує поступовості й систематичності, доцільності поставлених вимог, їх відповідності рівню розвитку студентів. Воно пов'язано з активною діяльністю особистості у сфері реальних життєвих ситуацій.

Основна мета естетичного виховання виявляється у формуванні такого ідейно-емоційного ставлення до мистецтва і життя, яке визначається морально-естетичним ідеалом. Для студентів провідною формою ознайомлення з естетичним ідеалом, з його красою, з красою суспільних ідеалів є наочні посібники та рольові ігри. Із психологічного погляду дуже важливо, щоб формування естетичного ставлення до суспільних ідеалів у будь-якому віковому періоді було індивідуальним, нерозривно пов'язаним з емоційно-вольовою сферою, необхідністю виявлення в житті волі й характеру. Засобами естетичного виховання є дібрані педагогом і спеціально організовані для виховання студентів предмети та явища навколишньої діяльності, до яких належать [2]:

1. Праця, оскільки основи виробничої діяльності та праця в цілому спрямовані на виявлення й розвиток творчо-естетичних задатків

особистості й нерозривно пов'язані з первинними трудовими навичками.

2. Природа. Зростаючи серед природи, людина вчиться бачити гармонійність, красу навколишнього середовища, відтворювати свої власні враження в усній розповіді тощо.

3. Поведінка й побут людини.

4. Твори мистецтва й художня література.

5. Самостійна художня діяльність студентів.

Предмети культурологічного циклу за своїм змістом орієнтовані саме на формування в студентів уявлень про красу слова, форми, звуку. Вони створюють сприятливі умови для розкриття творчого потенціалу, індивідуальної обдарованості та творчої самодіяльності студентів гуманітарних спеціальностей.

Сьогодні у вітчизняних вишах наявна проблема організації естетичного виховання студентів, тому принциповими завданнями щодо формування в студентів естетичного ставлення до дійсності будуть такі:

– формування естетичної свідомості особистості, естетичної поведінки, художніх поглядів і переконань;

– прагнення до розвитку креативності, потреба у творчій діяльності, розвиток естетичного смаку;

– осмислення естетичних цінностей національно-культурної спадщини;

– формування системи естетичних уявлень, суджень, виховання естетичної культури, почуттів, занурення в естетичну й творчу діяльність.

Для того, щоб реалізувати ці завдання, викладач повинен організувати й проводити такі заходи:

– заходи для студентів естетичного спрямування;

– наукові конференції;

– обговорення досягнень великих діячів вітчизняного й зарубіжного мистецтва й культури;

– відвідування театрів, музеїв, виставок;

– улаштування творчих конкурсів.

Такі заходи можуть сприяти не тільки розширенню інтелектуального світогляду студентів гуманітарних спеціальностей, а й розвитку креативності, реалізації творчих здібностей, розвитку естетичного виховання, а також формуванню естетичної культури.

Висновки. Естетичне виховання відіграє важливу роль у вихованні високоосвіченої, культурної та високоморальної молоді людини й забезпечує комплексний підхід до розвитку особистості, її естетичних, творчих і моральних якостей, які виявляються в її ставленні до інших людей, до навчання, праці, самореалізації, мистецтва та повсякденного життя. Ефективно організоване естетичне виховання студентів гуманітарних спеціальностей розкриває їхній творчий і духовний потенціал, дає змогу їм більш глибоко пізнати вітчизняну й світову культуру, а також уможливило досягнення гармонії в особистому освітньому розвитку.

Ураховуючи все, зазначене вище, можна дійти висновку, що формування естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей вітчизняних вишів буде ефективним за умови, що естетичне виховання стане важливим складником усієї навчально-виховної роботи вищого навчального закладу й здійснюватиметься в процесі цілеспрямованого науково-педагогічного керівництва.

Список використаних джерел

1. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко. – Полтава : Полтавський вісник, 1994. – 191 с.
2. Волкова Н. Педагогіка / Н. Волкова. – К. : Академія, 2001. – 576 с.
3. Лихачева Б. Эстетическое воспитание: вопросы системного подхода / Б. Лихачева. – М. : Педагогика, 1980. – 136 с.
4. Макаренко А. С. Избранные педагогические сочинения в 2-х т. / А. С. Макаренко. – М. : Педагогика, 1977. – Т. 1. – 397 с.
5. Сухомлинский В. А. Воспитание и самовоспитание / В. А. Сухомлинский // Советская педагогика. – 1965. – № 2. – С. 34-40.

Рецензент: Сегеда Н.А. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:

Литвиненко Світлана Валеріївна

s.lit.univer.kharkov@meta.ua

Харківський національний університет

імені В. Н. Каразіна

майдан Свободи, 4, м. Харків,

61022, Україна

doi:10.7905/нвмдпу.v0i14.1052

Матеріал надійшов до редакції 27.03.2015 р.

Подано до друку 20.04.2015 р.

References

1. Vashchenko, G. (1994). *Educational ideal*. Poltava. Poltav's'kyi visnyk. [in Ukrainian].
2. Volkova, N. (2001). *Pedagogy*. Akademia. Kyiv. [in Ukrainian].
3. Likhacheva, B. (1980). *Aesthetic education: issues of systematic approach*. Moscow: Pedagogika. [in Russian].
4. Makarenko, A. S. (1997). *Selected works. Vol.1* Moscow: Pedagogika. [in Russian].
5. Sukhomlynskyi, V. O. (1965). *Education and self-education*. Sovetskaiia pedagogika. 2. 34-40. [in Russian].